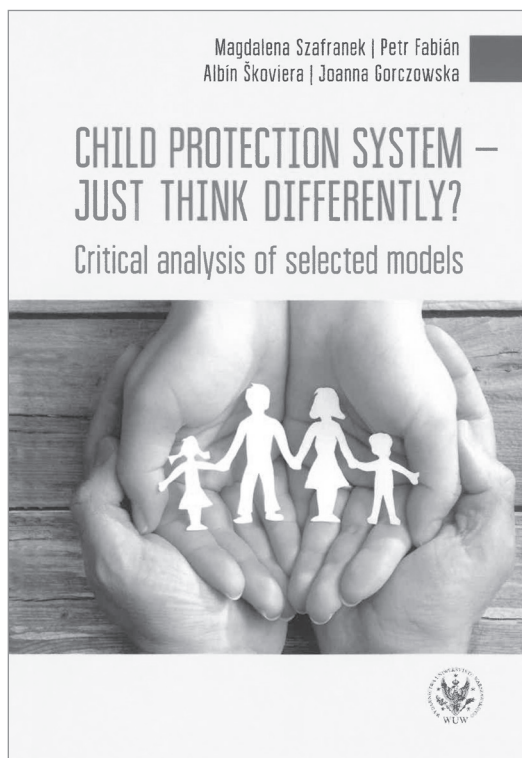

RECENZE KNIHY CHILD PROTECTION SYSTEM – JUST THINK DIFFERENTLY? CRITICAL ANALYSIS OF SELECTED MODELS

Autoři: Magdalena Szafranek, Petr Fabián, Albín Škoviera, Joanna Gorczowska

Varšava: 2022, 152 stran. ISBN 978-83-235-5486-8

Zájem dítěte je významným principem, který se v poslední době intenzivně promítá jak do legislativního a metodického rámce sociálně-právní ochrany dětí, ale také do každodenní praxe sociálních pracovníků a dalších osob zainteresovaných do ochrany a podpory ohroženého dítěte. Zájem dítěte se tak stává i východiskem, na základě, kterého jsou v monografii identifikovány a analyzovány vývojové změny, silné a slabé stránky čtyř vybraných evropských modelů ochrany dětí – český, slovenský, polský a britský. Poměrně široké a odborně kvalitně ukotvené zpracování publikace svědčí o dlouhodobé a intenzivní spolupráci mezi čtyřmi autory. Její velkou předností je rovněž kombinace teoretického a praktického zázemí autorů, kteří propojili své znalosti i zkušenosti z praxe do integrovaného celku. Publikace zpřehledňuje benefity i limity různých modelů, nástrojů i principů péče ve vybraných destinacích. Jednotlivé systémy jsou popsány způsobem, který umožňuje vytvořit si představu o dynamičnosti vývoje a změn uvedených modelů. Je samozřejmě patrné, že autoři dané systémy podrobují určitému hodnocení, ale užitečný se jeví deskriptivní charakter, který čtenáři skutečně umožňuje utvořit si vlastní úhel pohledu. Kromě toho, že monografie přináší podrobnou deskripci a kritickou analýzu vybraných modelů, všímá si rovněž podstatných koncepčních a filozofických východi-

sek jednotlivých systémů. Kotvícím momentem jsou potřeby dětí linoucí se v různých obměnách a intenzitách uvedenými směry. Paradoxem tohoto východiska je ovšem fakt, že navzdory progresu ve znalostech o potřebách dětí, je tento aspekt v systému podpory a ochrany dětí uplatňován stále s velkými obtížemi, a dokonce lze u některých modelů sledovat spíše tendenci odklonu od koncentrace na dítě. Troufám si tedy tvrdit, že uvedený paradox jinak prosociálně a humanisticky orientované evropské společnosti se stal důležitým motivem k napsání této publikace, která zřetelně ukazuje směr, kterým by se měl model péče o ohrožené dítě ubírat.

V souvislosti se zdoluhavým procesem aplikace zmíněného principu zájmu dítěte je polský model představen z hlediska proměn rodinného práva i forem práce s dětmi a rodinami od roku 1945 až do současnosti. Zajímavým podnětem zejména pro Českou republiku je definovaný zákon proti násilí, který se zaměřuje jednak na ochranu a pomoc obětem domácího násilí, ale rovněž zohledňuje nezbytnou práci s pachatelem, respektive celou rodinou. Český model se v oblasti systémového vývoje vrací nejhluběji do minulosti, popis péče o děti začíná v roce 1918. Kapitola se zaměřuje nejen na změny v přístupu ke klientovi z historického hlediska, ale všímá si různých způsobů pomoci ohroženým dětem v širším kontextu. Uvedený přehled jednotlivých služeb a forem pomoci přináší uvědomění, že jednoduchá řešení neexistují. Naopak autor kapitoly P. Fabián zdůrazňuje složitost problému péče o ohrožené dítě a jeho rodinu. Pracovníci OSPOD tak například stojí před otázkou, jak ochránit dítě, zajistit jeho zdravý vývoj a zároveň se držet zákonných norem. Analýza slovenského modelu ukazuje změny za posledních třicet let. Především slovenský systém náhradní péče prošel od roku 1989 poměrně složitou cestu plnou významných zvratů. Autor kapitoly A. Škoviera poukazuje na riziko hledání zjednodušených forem tzv. optimálních řešení a někdy příliš radikálních změn bez respektu dřívějších pojetí a pokusu o jejich inovaci. Na druhé straně je nutné zohlednit, že Slovensko může být svou flexibilitou užitečnou inspirací pro laxní postupy českého právního systému. Kapitola věnující se modelu Spojeného království se výrazně opírá o zákon o dětech, a tedy právo dítěte na ochranu. Systém ochrany dětí v Anglii a Walesu postupně dospěl k přesvědčení, že zájem dítěte je nejdůležitějším faktorem při rozhodování. Britský model skutečně preferuje zaměření na dítě, nicméně také on se vypořádává s podobnými problémy jako země s komunistickou minulostí. Systém ochrany dětí v jednotlivých zemích je přirozeně odlišný v návaznosti na politické, kulturní i sociální zvláštnosti. Na straně druhé tato publikace ukazuje, že v některých ohledech se dané modely protínají a překrývají, nebo dokonce byly, v souvislosti se společnou historií, v určitém období totožné. V tomto případě je pak velmi zajímavé sledovat změny po roce 1989. Jistou podobnost napříč všemi modely lze spatřovat například i v některých jejich úskalích. Autoři zmiňují obdobné problémy v souvislosti s překotným rušením institucí a orientací na umísťování dětí do náhradních rodin, přičemž za jediný parametr kvality se považuje počet dětí v náhradních rodinách. Zásadním limitem je přetrvávající absence kontinuální, cílené a profesionálně vedené práce s rodinou za účelem posílení kompetencí rodičů. Nedostatky jsou evidentní také v oblasti včasné intervence a prevence rizikových jevů v rodinách. A samozřejmě nelze opomenout administrativní zátěž, která odborníky odvádí od potřebných intervencí. Monografie vrcholí kapitolou, která shrnuje všechny čtyři modely a popisuje jejich nejdů-

ležitější aspekty reálně využívané v praxi. Autoři dobře znázorňují skutečnost, že systém ochrany a péče o ohrožené dítě a rodinu je teoreticky a koncepčně poměrně kvalitně uchopen a promyšlen. V praxi však často není potenciál nabízených nástrojů plně využit, a navíc dochází k různým variantám interpretací doporučených postupů i samotného zájmu dítěte. Velmi zajímavé je, a tato monografie to ukazuje zcela zřetelně, jak jsou odborníci za jedno v tom, co ohrožené děti a rodina potřebuje, co by bylo třeba změnit, ale systém jde jiným směrem. Autoři v této kapitole akcentují přirozené změny ve společnosti včetně pojetí norem a hodnot, které nesou nové úhly pohledu na rodinu, dítě i ochranu jejich zájmů. Otázkou však zůstává, zda změny v systému péče o ohrožené děti, respektive současný stav tohoto systému, je skutečně přirozeným důsledkem demokratizace společnosti především v postkomunistických zemích, nebo jde spíše o uměle vytvořenou strategii poukázat na liberálnost společnosti v protipólu represe a útlaču v minulosti, případně velkou snahu rychle se vyrovnat konceptům v západních zemích. Ve skutečnosti jako by nešlo o neustále skloňovaný zájem dítěte, ale spíše o zájem zainteresovaných institucí a uplatňování moci a kontroly na všech úrovních.

Prostřednictvím zkonstruovaných dilemat prezentovaných modelů jsou v publikaci znovu zpřehledněny základní oblasti problémů. Velká pozornost je věnována rovněž institutu náhradní rodinné péče, v souvislosti se zmíněnými dilematy se autoři dotýkají problematiky příbuzenské pěstounské péče, která je diskutovaným tématem všech uvedených modelů. V tomto ohledu čelí výchova a péče příbuzných dvěma protichůdným očekáváním. Na jedné straně je na ni nahlíženo jako na odbornou intervenci pro dítě v emocionální krizi a na straně druhé je vnímána jako rodina dítěte.

Závěr publikace je věnován komparaci všech čtyř systémů s využitím modelu N. Gilberta, který vychází z principu „focus child“. Zaměření zohledňující potřeby dětí se jeví jako nejvhodnější, srovnání systémů, je tedy orientováno tímto směrem. V rámci tohoto srovnání jsou rovněž naznačeny možné cesty rozvoje systému podpory a ochrany ohrožených dětí. V souvislosti s preferovaným konceptem zaměření na dítě, P. Fabián shrnuje důležité znaky, které by tento systém měly úspěšně naplnit. V publikaci je opakovaně zdůrazňována nutnost práce s rodinou po celou dobu tak, aby rodiče byli schopni uspokojovat potřeby svých dětí. Práce s rodinami a v rodinách by měla mít terapeutický charakter, měla by být především orientována na zdroje rodiny a následně na rozvoj vztahů a kompetencí v souvislosti s aktuálními potřebami rodiny. Naproti tomu by mělo být omezeno preferované zaměření na řešení finančních a sociálních problémů rodiny. Autoři rovněž upozorňují na potřebu zohlednit transgenerační zátěž v rodinách, které je věnována jen malá pozornost. I přes zřetelnou snahu zajistit dětem a jejich rodinám adekvátní podporu a péči se ukazuje, že vývoj nemusí být vždy k lepšímu. V České republice, Polsku i na Slovensku dochází v posledních letech k odklonu od dítěte například tím, že posilujeme práva biologických rodičů a zbavujeme je zodpovědnosti. V kontextu zaměření na zájmy biologických rodičů a podpory jejich práv dochází k destabilizaci institucionálních i rodinných forem pomoci ohroženému dítěti, a tím i popření jeho individuálních potřeb.

Monografie přináší informace, které podněcují k hlubokému zamyšlení nad principy podpory a ochrany dítěte, které je v tomto ohledu plně závislé na našem rozhodnutí. Při studiu tohoto odborného textu je nutné uplatňovat kritické myšlení, neboť je skutečně složi-

té vyhodnotit, co je v nejlepším zájmu dítěte. Pokud se necháváte unášet představou, že víte, co dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji, tato publikace vás z ní pomalu, ale jistě vyvede. Kritickou, precizní a velmi podrobnou analýzou vybraných modelů autorů dospívají k závěru, že neexistuje jedno univerzální řešení v souvislosti se systémem ochrany dětí.

Kontakt

Mgr. Hana Kubíčková, Ph.D.
University of Ostrava
Dvořákova 7, 701 03 Ostrava
Czech Republic
hana.kubickova@osu.cz